

A régi Pest-Buda.

— Huszonnegyedik közlemény. —

Azok az ösripacsok, akik 1760-ban a budai Vörös Sündisznóhoz című kocsmágyermében domborítottak, persze német nyelven, bizonyos tekintetben nyugodtak lehettek. Az ugyan lehetséges, hogy a közönség nem tapsolt nekik valami nagyon, sőt az is, hogy kipisszegték őket, de annak a lehetősége már egyáltalában nem foggott fenn, hogy a lapokban egyes kiállhatatlan kritikusok kellemetlenkedjenek velük s holmi párosviadalokat provokáljanak. Annak pedig, hogy a lapok kritikáitól nem félhettek, igazi oka az volt, hogy abban az időben sem Budán, sem Pesten nem jelent meg ujság. Megállapítható tehát, hogy a budai oldalon a színművészet, ha ugyan az akkorit ennek lehet nevezni, a hirlapirodalmat megelőzte. A budai polgárok ily körülmények között nem is olvashattak helyi lapokat, aminek különben aligha érezhették valami nagy szükségét.

Az az idő azonban, amikor az első kiadó arra kérte föl a tisztelt közönséget, hogy lapjára előfizessen, meg amikor az első ujságíró ur működni kezdett, már nem volt messze, mert egyszer csak megjelent a legelső budai német ujság, amelynek Ofnerischer Mercurius volt a címe. Hogy ki adta ki, hogy ki szerkesztette, meg hogy mely évben jelent meg, azt azóta sem tudták megállapítani, mert ennek a hirlapnak egy példányja sem maradt fenn. Annyit azonban mégis tudnak róla, hogy kis formában került ki a nyomdából és hogy az ujságírás remeke nem volt. Aki megszerkesztette, nem annyira irta, mint inkább olóztta a lapocskát, felhasználva a külföldi csodálatosan gyöngé és kegyetlenül rosszul csinált ujságokat, amelyek a közönség nagy örömeire hat és több hetes híreket „siettek” közreadni.

Ez a budai ujság a hárományok szerint majdnem tíz esztendeig tartotta fenn magát, aligha gazdagítva kiadóját, meg a szerkesztőjét. Azért azonban mégis kellett valamelyes eredményének lenni, mert hiszen 1790-ben utódja akadt. Ez az utód már nem német, hanem latin nyelven jelent meg s ennek Ephemerides Politico Literariae volt a címe. Erről épen olyan keveset lehet tudni, mint elődjéről. Persze, hogy ez még rövidebb ideig bírta a szusztt s hamarosan beadta a kulcsot, hihetőleg nem nagy bánatára az ujságolvasóknak. Az is megállapítható, hogy 1790. körül még két német lap indult meg. Az egyiket Pester Zeitungnak, a másikat pedig Ofner

Zeitungnak hívták. Néhány esztendeig ezek egyidőben folytatták pályafutásukat, amiközben marakodhattak is egymással, amint azt a kisebb vidéki városokban ma is megteszik a konkurrens lapok. Jól azonban egyiknek sem mehetett a dolga s azon a néhány száz előfizetőn, aki jelentkezett, meg kellett osztozkodniok. Hogy tehát a helyzet javuljon, a két német Zeitung 1800-ban egyesült és mint Vereinigte Ofen-Pester Zeitung boldogította a két város polgárságát, közölve régi híreket, ósdi cikkeket és ösadamákat, leginkább a pozsonyi német lapokból merítve, amelyek első fecskei voltak a magyarországi hirlapirodalomnak. Ebben az időben ujságok dolgában Pozsony vezetett, ahol az első magyar hirlap is megjelent és pedig 1780-ban. Ez a lap a Magyar Hirmondó volt, amely pályafutását 318 előfizetővel kezdte meg s amelyből külföldre is járattak néhány példányt. A szerkesztője Rát Mátyás volt.

Mikor ez a pozsonyi Magyar Hirmondó 1788. október elején megszűnt, annak folytatásképpen a Magyar Merkuriust adták ki, de ezt már Pesten, aminek következtében meg is állapítható, hogy az első pesti magyar ujság ez volt. Ez a hirlap hetenkint kétszer látott napvilágot és semmivel sem volt jobb, mint amilyenek akkor voltak az ujságok, bármilyen nyelven jelentek is meg. A Magyar Merkurius a pozsonyi Hirmondónak folytatása volt s a régi előfizetőket is átvette. Dehát sehogysem akart jól menni a dolga ennek az első pesti ujságnak, amelynek kiadója panaszkodott is és azal fenyegetőzött, hogy ha elegenden nem fizetnek elő, beszünteti. Mielőtt azonban ezt megtette volna, többféle kísérletet tett. A többek között a Magyar Merkuriust mint Magyar Merkurt adta ki, talán abban reménykedve, hogy ha a Merkuriust megmagyarosítja, jobban fog menni a dolga. A mai budapesti magyar lapoknak ez az őszülője leginkább harctéri tudósításokat hozott, azt is megselekedve, hogy egyes kiválóbb haditényeket nem prózában, hanem versben tálalt a közönség elé. Miután pedig az olvasók akkori épen nem nagy igényeit sem tudta kielégíteni, a századik számnál már azt kellett jelentenie, hogy működését befejezte. Szabó Márton szerkesztő ur tehát ezentul nem volt abban a helyzetben, hogy szerkeszthessen.

Éttől az időtől kezdve a pesti és a budai magyarságnak nem volt lapja s aki mégis meg akart tudni egyetmást, annak bécsi magyar lapokhoz kellett fordulni. Ez a helyzet körülbelül tizenhat esztendeig tartott, vagyis addig, amíg Kulcsár Istvánnak eszébe nem jutott, hogy lapot indítson. Ujságjának „Hazai Tudó-

sítások” volt a címe. Ez a derék ember, akiről annak idején azt is följegyeztük, hogy a Nemzeti színház számára telket vásárolt, nem kis szerencséjével és kitartással fogott a munkához s ha nem is teljesen, de ugyahogy mégis beváltotta amaz ígéretét, hogy „valóságos eredeti ujságot” fog adni. Persze akkoriban és még később is sokáig engedélyt kellett kérni a lapok kiadására s a cenzura ezer ostobaságát is tűrni. Mikor a helytartótanács Kulcsár Istvánnak megadta az engedélyt arra, hogy vállalatát megindíthassa, kikötötte, hogy a lapban a császári német örökös tartományokról, vagy más országokról nem írhat s azokból híreket sem közölhet. Csakis azt engedték meg neki, hogy közleményeiben Magyarországgal és annak kapcsolt részeivel foglalkozhassék. Együttal a lap cenzorát is kinevezték. Kulcsár élt ugyan az engedéllyel, de azért minden követ megmozgatott, hogy külföldi híreket is adhasson. Ilyetén kívánsága azonban, dacára annak, hogy Pestmegye is közbelépett érdekében, egyideig még sem teljesült.

Ez a Hazai Tudósítások című lap 1806. július 2-ikán indult meg. Néhány évvel később azonban már arra is engedélyt kapott, hogy külföldi hírekkel szolgálhasson olvasóinak, amikor azután lap címét Hazai és Külföldi Tudósításokra változtatta.

Hogy ebben az időben és később is mily keserves dolg volt magyar lapot szerkeszteni, azt a cenzura szigorúsága és ostobasága bizonyítja. A bécsi kormány különösen attól félt, hogy a külföldi lapokban megjelenő és rá nézve nem épen kellemes közleményeket vesz át, aminek folytán szinte drákói rendeleteket adott ki a szabadszájú külföldi lapok ellen. Így történt meg, hogy a pesti, a budai meg a többi postahivatalokba érkező idegen ujságokat visszatartották s azokat csakis akkor kézbesítették, ha nem volt bennük kifogásolni való. Később azt is megtették, amit különben más formában ma is megtesznek, hogy egyes külföldi lapokat kitiltottak. Amint az egyik cenzor nem kifogásolt, azt a másik nagy bűnnek tartotta s akárhányszor a rendőrség külön is gyakorolt cenzurát.

Mikor a Hazai és Külföldi Tudósítások az 1842-ik év vége felé befejezte pályafutását, akkor már egy-két más lap is megjelent a fővárosban, de a budapesti magyar hirlapirodalom csakis akkor vett nagy és igazi lendületét, amikor Landerer Lajos kiadásában és Kossuth Lajos szerkesztésében a Pesti Hirlap vette át iránytszabó uralmát. A Pesti Hirlap megjelenésével, részben előtte is jelentkeztek a szépirodalmi ujságok, amelyek elég szép közönségre tettek szert s a pesti magyar hirlapiro-

dalomnak mindinkább nagyobb lendületet adtak. Nem érdektelen fölemlíteni, hogy az igen sokáig sülnémet Pest lett a magyar hirlapirodalom központja, ellentétben a vidékkel, amely még sokáig német lapokat olvasott. Olyan városokban is, mint amilyen például Kassa, Arad, Győr, német lapok jelentek meg, amelyek hosszú időn át megtartották az elfoglalt teret. És amikor Budapest már özönével küldte szét a magyar nyelvű lapokat, ezekben a városokban nem, vagy alig mertek kísérletet tenni magyar ujságok kiadására.

A negyvennyolcadiki idők bekövetkeztével a magyar hirlapirodalom a fővárosban még nagyobb lendületet vett. Azok az írók, akik néhány esztendővel azelőtt még tudományos fejtegetésekben, kritikákban, szépirodalmi művek alkotásában, versek írásában lelték kedvüket, valamennyien politikusok lettek. Jókai, Pálffy, Bajza, Arany János, nem számítva Petőfit, mind politikai cikkeket irtak s a fővárosból gyujtották fel a sziveket. Nem lesz érdektelen fölemlíteni, hogy 1849-ben valóságos köztársasági lapok keletkeztek, amelyeknek csak az volt a bajuk, hogy mindössze néhány számot tudtak produkálni. Ilyen köztársasági lap volt Bajza Futárja, Szemere Bertalan Republikája, a Forradalom és a Köztársasági Lapok.

A nagy napok után bekövetkezett korszakban a pesti hirlapirodalom kissé hanyatlásnak indult, de azért a lapok elég szép számmal jelentek meg s az irodalmi élet is eléggé pezsgett. Erre az időre esik szépirodalmi lapjaink egyrészének megindulása s az irodalmi körök megalakulása is. De ez már erősen a jelenkorba vág s ehez a régi Pest-Budának nem is sok köze van.